

УДК: 378.6:37.035.(477)

І. О. Данченко,

кандидат педагогічних наук, доцент
(Харківський національний технічний університет сільського
господарства імені Петра Василенка)

**ДІАГНОСТИКА ТА АНАЛІЗ РІВНІВ ГОТОВНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ДО
ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЗРІЛОСТІ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ АГРАРНИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ: КОНСТАТУВАЛЬНИЙ ЕТАП
ПЕДАГОГІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ**

Анотація

У статті висвітлено аспекти проведення діагностики вихідного стану рівнів готовності викладачів до формування соціальної зрілості студентів вищих аграрних навчальних закладів. Визначено структуру готовності викладачів ВАНЗ до формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ, а також діагностичні методики, за допомогою яких визначався рівень готовності викладачів до впровадження педагогічної технології формування соціальної зрілості студентів у навчально-виховному процесі ВАНЗ. Здійснено аналіз отриманих результатів.

Ключові слова: констатувальний етап, педагогічний експеримент, модернізація аграрної освіти, рівні сформованості готовності викладачів до формування соціальної зрілості студентів вищих аграрних навчальних закладів, компоненти готовності викладачів до формування соціальної зрілості студентів вищих аграрних навчальних закладів.

Summary

The article highlights the aspects of diagnosing the initial state of the levels of preparedness of teachers for the formation of social maturity of students of higher agricultural educational institutions. The structure of readiness of teachers of higher agrarian educational institutions for the formation of social maturity of students was determined, and diagnostic methods were also used to determine the level of readiness of teachers to introduce pedagogical technology for the formation of social maturity of students in the educational process of higher agrarian educational institutions. The analysis of the obtained results is carried out.

Key words: qualitative stage, pedagogical experiment, modernization of agrarian education, formation levels of teachers' preparedness for formation of social maturity of students of higher agricultural educational institutions, components of teachers' readiness for formation of social maturity of students of higher agricultural educational institutions, multifunctional ϕ -criterion of angle transformation

Оновлення та реформування системи вищої освіти України в умовах інформаційного, глобалізованого суспільства актуалізує проблему підвищення якості освіти, основним шляхом вирішення якої є активне впровадження в теорію та практику сучасних педагогічних технологій. Їх успішність залежить від сформованості готовності викладачів ВАНЗ до цього. Ефективність педагогічної технології формування соціальної зрілості студентів у навчально-виховному процесі вищих аграрних навчальних закладів (далі ВАНЗ) залежить від багатьох факторів та умов, одна з яких – професійні якості та особистісні компетенції викладачів, що здійснюють педагогічну діяльність.

Соціокультурними аспектами діяльності викладача є відповідні ролі:

значущий інший, який “задає вершини”; значущий інший, що створює у свідомості тих, кого навчають, символічні образи; креативна роль викладача, що “добудовує” особистість студента як в інтелектуальному, так і в етичному відношенні.

Зважаючи на це, провідною умов формування високого рівня соціальної зрілості студентів ВАНЗ є саме особистісні якості викладачів, які безпосередньо беруть участь в освітньому процесі. Однією з провідних якостей особистості викладача є готовність до професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій Педагогічні аспекти готовності до професійної діяльності розглядали О. Абдуліна, Ю. Алфьоров, Л. Ахмедзянова, І. Богданов, Н. Бугаєць, Ф. Гоноболін, І. Зязюн, Е. Карпова, Н. Кічук, Н. Кузьміна, І. Левіна, А. Линенко, Г. Нагорна, І. Полубояріна, Л. Спирін, В. Тюріна, О. Федоренко, Р. Хмельюк, О. Щербаков, Г. Яворська та ін.

Ця категорія як об’єкт уваги психолого-педагогічної науки визначається з боку останньої як: стійка характеристика особистості, яка є результатом підготовленості до діяльності (М. Дьяченко, Л. Кандибович, В. Крутецький та ін.); психічний стан (М. Левітов, Б. Ломов та ін.); цілісний функціональний стан психіки (Б. Ананьев, К. Платонов, Д. Узнадзе та ін.).

Дослідження цієї проблеми у науковому дискурсі (Л. Григоренко, А. Линенко, Л. Кадченко, Г. Троцько, О. Федоренко та інші) дозволяє уточнити поняття готовності викладачів вищих агарних навчальних закладів до формування соціальної зрілості студентів, яке розуміємо як цілісне, складне особистісне утворення, інтегративна якість особистості, що поєднує професійні знання, вміння, навички та якості особистості, які забезпечують результативність їх роботи, здатність до подолання труднощів, самооцінки результатів цієї праці, потреби в професійному самовдосконаленні.

Обґрунтування критеріїв та показників оцінки ефективності різних педагогічних явищ, систем і процесів із філософських, психологічних та педагогічних позицій здійснювали В. Безпалько, І. Грязнов, В. Євдокімов, Л. Канішевська, І. Лернер, А. Линенко, В. Лозова, Н. Ничкало, О. Падалка, В. Паламарчук, І. Полубояріна, В. Тюріна, О. Федоренко, В. Якуніна та ін.

Теоретичний аналіз досліджень проблеми професійної готовності свідчить про те, що ця категорія має різноманітні психолого-педагогічні інтерпретації й розглядається як: стан підготовленості (М. Дьяченко, Л. Кандибович, В. Крутецький та ін.); специфічний стан (М. Левітов, Б. Ломов та ін.); в основу стану готовності покладено фіксовані настановлення, що формуються в результаті інтеграції суспільного та індивідуального досвіду і є внутрішніми регуляторами поведінки людини (Д. Узнадзе); сукупність моральних, психологічних та професійних якостей (М. Дьяченко, Л. Кандибович та ін.).

Готовність до професійної діяльності розглядається на функціональному, особистісно-діяльнісному, особистісному рівнях як тимчасова готовність та працездатність, передстартова активізація пізнавальних функцій (М. Левітов, С. Рубінштейн); цілісне виявлення усіх сторін особистості, що дає можливість виконувати свої функції (А. Деркач); виявлення індивідуально-особистісних якостей, що обумовлено характером майбутньої діяльності.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми Водночас, розгляд теоретичного та практичного наукового здобутку довів, що поза увагою дослідників залишилася проблема формування готовності викладачів до формування соціальної зрілості студентів в навчально-виховному процесі ВАНЗ.

Метою статті є висвітлення результатів констатувального етапу експериментального дослідження щодо визначення вихідних рівнів сформованості готовності викладачів до формування соціальної зрілості студентів у навчально-виховному процесі ВАНЗ.

Основний зміст статті Згідно з провідними ідеями теорії діяльності (Л. Виготський, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн та інші), науковими здобутками психологів та педагогів (В. Безпалько, З. Гіптерс, І. Грязнов, В. Євдокімов, І. Лернер, А. Линенко, В. Лозова, Н. Ничкало, О. Падалка, В. Паламарчук, І. Полубоярина, В. Салов, В. Тюріна, О. Федоренко, В. Якуніна та інші) структуру готовності викладачів ВАНЗ до формування соціальної зрілості студентів розглядаємо в єдності таких взаємопов'язаних структурних компонентів: *ціннісно-мотиваційного*, який характеризується сформованістю пізнавальних і професійних установок, потреб, інтересів, переконань щодо необхідності, значущості та соціальної цінності формування соціальної зрілості студентів; *змістового*, який характеризується ступенем оволодіння знаннями (філософськими, педагогічними, психологічними, соціологічними та інші), необхідними для здійснення діяльності спрямованої на формування соціальної зрілості студентів-аграріїв; *вольового*, який характеризується умінням викладачів актуалізувати і використовувати свої можливості для успішних діяльності щодо ефективного формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ; *діяльнісно-технологічного*, який передбачає оволодіння уміннями, необхідними викладачам для здійснення діяльності спрямованої на формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ.

Всі компоненти готовності пов'язані між собою і складають певну цілісність. У свою чергу, єдність усіх зазначених вище компонентів готовності – це цілісне, складне особистісне утворення, інтегративна якість особистості, що поєднує професійні знання, вміння, навички та якості особистості, забезпечує результативність відповідної діяльності, тобто готовністю викладачів до формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ. Якісна сформованість, ступінь вияву критерію виражається в конкретних показниках. Вибір показників готовності викладачів до формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ визначається специфікою емпіричного дослідження і виявляється у вигляді якісних та кількісних показників.

Аналіз наукової літератури показав: що більшість дослідників погоджуються з тим, що значення критерію виступає мірилом рівня відповідності об'єкта своїй сутності. Спираючись на думки Л. Рувинського та І. Кобиляцького [1], виділяємо високий рівень готовності викладачів до формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ, який характеризується виявленням усіх показників, що властиві кожному з виділених критеріїв; середній рівень, який констатується за наявності половини чи більше половини показників за кожним критерієм; низький рівень, який відрізняє прояв менше половини показників, що розкривають критерій, або їх відсутність.

Діагностичні методики, за допомогою яких визначався рівень сформованості готовності викладачів до впровадження педагогічної технології формування соціальної зрілості студентів у навчально-виховному процесі ВАНЗ, подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Компоненти, критерії та показники готовності викладачів до формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ

Компонент	Критерій	Показник
Ціннісно-мотиваційний	- сформованість пізнавальних і професійних установок, потреб, інтересів, переконань щодо необхідності, значущості та соціальної цінності формування соціальної зрілості студентів.	1. Сума балів у системі оцінювання відповідної діагностичної методики. <i>Діагностична методика. Анкета визначення позицій-відношення викладача до формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ.</i>
Вольовий	- умінням особистості актуалізувати і використовувати свої можливості для успішних діяльності з ефективного формування соціальної зрілості студентів	Рівень сформованості вольової саморегуляції особистості. <i>Діагностична методика. Тест-опитувальник дослідження рівня сформованості вольової саморегуляції (А. Зверькова та Є. Ейдмана)</i>
Змістовий	- ступінь оволодіння знаннями (філософськими, педагогічними, психологічними, соціологічними та ін.), необхідними для здійснення діяльності спрямованої на формування соціальної зрілості студентів-аграріїв; - наявність у викладачів знань про соціальні процеси і явища, соціальні зв'язки, суспільство, розуміння процесів соціальної взаємодії, соціальних контактів на різних рівнях існування суспільних відносин	1. Кількість інформаційних одиниць , які характеризують об'єм та прочність засвоєних знань. <i>Діагностична методика: Тестові контрольні завдання, які характеризують об'єм та прочність засвоєних знань соціальної спрямованості</i> 2. Відсоткове співвідношення виконаних задач до загальної кількості з кожного з відповідних рівнів складності (репродуктивного, реконструктивно-варіативного, творчого). <i>Діагностична методика: Збірник соціальних задач різного рівня складності.</i>
Діяльнісно-технологічний	- наявність аналітичних, організаційних прогностичних соціально-педагогічних, комунікативних та технологічних вмінь.	1. Кількість інформаційних одиниць , які характеризують обсяг та міцність засвоєних знань. <i>Діагностична методика: Тестові контрольні завдання, які характеризують обсяг та міцність засвоєних знань відповідної спрямованості.</i> 2. Відсоткове співвідношення виконаних практичних задач до загальної кількості з кожного з відповідних рівнів складності (репродуктивного, реконструктивно-варіативного, творчого). <i>Діагностична методика:</i>

		Збірник практичних задач різного рівня складності.
--	--	--

В експериментальному дослідженні брали участь викладачі, які умовно були розділені на дві групи: контрольну (КГВ) та експериментальну (ЕГВ). Результати діагностичного дослідження експериментальної (ЕГВ) та контрольної (КГВ) груп викладачів, які брали участь у експерименті, подано в таблицях 2 та 3.

Таблиця 2

Початковий рівень готовності викладачів експериментальної групи (ЕГВ) до формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ на етапі проведення констатувального експерименту

Компоненти	Показники	Рівні					
		Високий		Середній		Низький	
		Кіл-сть	%	Кіл-сть	%	Кіл-сть	%
Ціннісно-мотиваційний	Сума балів у системі оцінювання відповідної діагностичної методики	4	13,8	16	55,2	9	31,1
Вольовий	Рівень сформованості вольової саморегуляції особистості	8	27,6	10	34,5	11	37,9
Змістовий	Кількість інформаційних одиниць, які характеризують обсяг та міцність засвоєних знань.	6	20,7	13	44,9	10	34,5
	Відсоткове співвідношення виконаних задач до загальної кількості з кожного з відповідних рівнів складності (репродуктивного, реконструктивно-варіативного, творчого).	9	31,1	14	48,3	6	20,6
Діяльнісно-технологічний	Кількість інформаційних одиниць, які характеризують обсяг та міцність засвоєних знань	9	31,1	11	37,9	9	31,1
	Відсоткове співвідношення виконаних практичних задач до загальної кількості з кожного з відповідних рівнів складності (репродуктивного, реконструктивно-варіативного, творчого).	7	24,1	10	34,5	12	41,2
Середній показник (29 осіб) у %		19,88 %		44,37 %		35,73 %	

Таблиця 3

Початковий рівень готовності викладачів контрольної групи (КГВ) до формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ на етапі проведення констатувального експерименту

Компоненти	Показники	Рівні					
		Високий		Середній		Низький	
		Кіл-сть	%	Кіл-сть	%	Кіл-сть	%
Ціннісно-мотиваційний	Сума балів у системі оцінювання відповідної	3	15,79	9	47,37	7	36,84

діагностичної методики							
Вольовий	Рівень сформованості вольової саморегуляції особистості	4	21,05	9	47,37	6	31,58
Змістовий	Кількість інформаційних одиниць, які характеризують обсяг та міцність засвоєних знань.	5	26,32	8	42,11	6	31,58
	Відсоткове співвідношення виконаних задач до загальної кількості з кожного з відповідних рівнів складності (репродуктивного, реконструктивно-варіативного, творчого).	4	21,05	7	36,84	8	42,11
Діяльнісно-технологічний	Кількість інформаційних одиниць, які характеризують обсяг та міцність засвоєних знань	3	15,79	8	42,11	8	42,11
	Відсоткове співвідношення виконаних практичних задач до загальної кількості з кожного з відповідних рівнів складності (репродуктивного, реконструктивно-варіативного, творчого).	4	21,05	8	42,11	7	36,84
Середній показник (19 осіб) у %			20,18 %		42,98 %		36,84 %

Загальний рівень сформованості готовності викладачів контрольної та експериментальної групи до формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ в експериментальній та контрольній групах подано в таблиці 4 і гістограмі 1.

Таблиця 4

Загальний рівень сформованості компонентів соціальної зрілості студентів ВАНЗ експериментальних (ЕГ 1, ЕГ 2, ЕГ 3) та контрольної (КГ) груп на етапі проведення констатувального експерименту

Групи, які брали участь у експерименті	Рівні сформованості компонентів соціальної зрілості студентів ВАНЗ		
	Високий	Середній	Низький
ЕГВ (29 осіб)	19,88 %	44,37 %	35,73 %
КГВ (19 осіб)	20,18 %	42,98 %	36,84 %
Середній показник	20,03 %	43,68 %	36,89 %

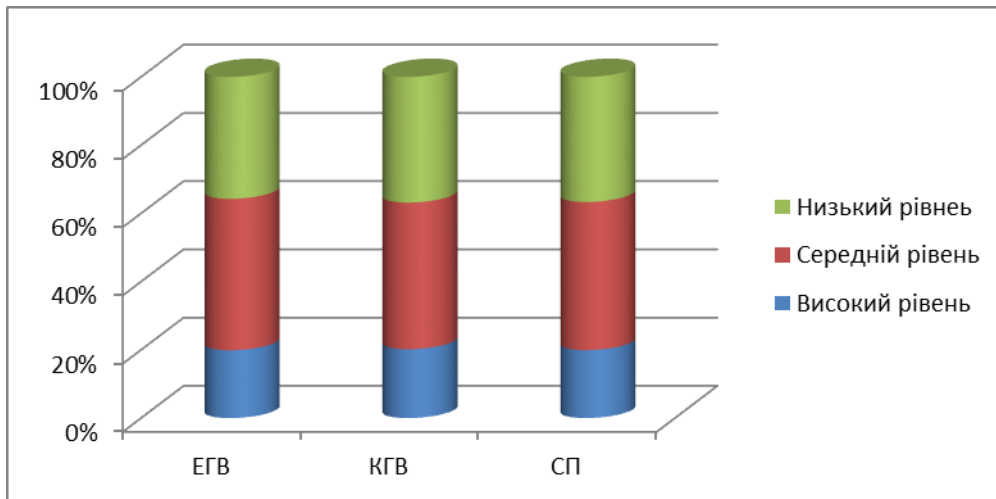


Рис. 1. Гістограма початкового рівня сформованості соціальної зрілості студентів експериментальних (ЕГ 1, ЕГ 2, ЕГ 3) та контрольної (КГ) груп на етапі проведення констатувального експерименту

Аналізуючи отримані результати вихідного рівня сформованості готовності викладачів до формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ, можна зробити такі висновки: у контрольній групі (КГВ) кількість викладачів, які показали високий рівень готовності до формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ, у середньому становить 20,18 %, середній рівень – 42, 98 %, низький рівень – 36,84 %.

В експериментальній групі (ЕГВ) кількість викладачів, які показали високий рівень готовності до формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ, у середньому становить 19,88 %, середній рівень – 44,37 %, низький рівень – 35,73 %.

Отримані дані свідчать про те, що переважна більшість викладачів мають середній та низький рівні сформованості готовності до формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ, що є недостатнім для ефективного провадження в навчально-виховний процес педагогічної технології формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ і потребує подальшої діяльності, яка забезпечить готовність викладачів до формування соціальної зрілості студентів в освітньому процесі ВАНЗ.

Визначення того, що відмінність контрольної й експериментальних груп є незначущою, проводилось шляхом застосування багатофункціонального F -критерій кутового перетворення Р. Фішера, де порівнюються відносні частоти, виражені у відсоткових частках, у яких зареєстровано статистичний показник.

За допомогою таблиці В. Урбаха [3] відсоткові частки переводяться в кутові величини (у радіанній мірі), потім обчислюється емпіричне значення критерію

$$\phi_{\text{емп}} = (\phi_1 - \phi_2) \sqrt{\frac{n_1 n_2}{n_1 + n_2}}, \quad (1)$$

яке, у свою чергу, порівнюється з критичними значеннями критерію:

$$\phi_{\text{кр}} = \begin{cases} 1,64 (\alpha \leq 0,05) \\ 2,31 (\alpha \leq 0,01) \end{cases} \quad (2)$$

Указані значення $\phi_{\text{кр}}$ обмежують зони значущості та незначущості відмінностей. У формулі (1) позначено: ϕ_1 – кут, що відповідає більшій відносній

частоті, φ_2 – кут, який відповідає меншій відносній частоті, n_1, n_2 – обсяги вибірок, що відповідають кутам φ_1, φ_2 .

Порівнюємо показники рівня готовності викладачів до формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ у групах КГВ та ЕГВ за показником “високий рівень сформованості готовності викладачів до формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ”.

За таблицею В. Урбаха матимемо [3, с. 330-332]:

$$\varphi_1 \approx 0,925;$$

$$\varphi_2 \approx 0,930,$$

$$\varphi_{емн}^* = (0,930 - 0,925) \sqrt{\frac{29 \cdot 19}{29 + 19}} = 0,005 \cdot 11,48 \approx 0,0574 .$$

Отримали $0,057 < 1,64$. Отже, відмінність контрольної й експериментальної груп є незначущою.

Порівнюємо також показники рівня готовності викладачів до формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ у групах КГВ та ЕГВ за показником “середній рівень сформованості готовності викладачів до формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ”.

За таблицею В. Урбаха (1964) матимемо [3]:

$$\varphi_1 \approx 1,459;$$

$$\varphi_2 \approx 1,430$$

$$\varphi_{емн}^* = (1,459 - 1,430) \sqrt{\frac{29 \cdot 19}{29 + 19}} = 0,029 \cdot 5,11 \approx 0,148 .$$

Отримали $1,48 < 1,64$. Отже, відмінність контрольної й експериментальної груп за показником “середній рівень сформованості готовності викладачів до формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ” є незначущою.

Порівнюємо показники рівня сформованості соціальної зрілості студентів ВАНЗ у групах КГВ та ЕГВ за показником “низький рівень сформованості готовності викладачів до формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ”.

За таблицею В. Урбаха (1964) матимемо [3]:

$$\varphi_1 \approx 1,281;$$

$$\varphi_2 \approx 1,304$$

$$\varphi_{емн}^* = (1,304 - 1,281) \sqrt{\frac{29 \cdot 19}{29 + 19}} = 0,023 \cdot 5,07 \approx 0,117 .$$

Отримали $0,112 < 1,64$. Отже, відмінність контрольної й експериментальної груп за показником “низький рівень сформованості готовності викладачів до формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ” є незначущою.

Таким чином, результати дослідження рівня готовності викладачів контрольної та експериментальної групи до формування соціальної зрілості студентів в навчально-виховному процесі ВАНЗ показують, що тільки 19,9 % викладачів експериментальної та 20,18 % викладачів контрольної груп знаходяться на високому рівні готовності до формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ, більшість викладачів за результатами дослідження знаходяться на середньому та низькому рівні готовності до

формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ.

Отже, констатувальний етап дослідження засвідчив, що більшість викладачів ВАНЗ володіє недостатніми знаннями про соціальну зрілість студентів ВАНЗ, її структурні компоненти та рівні сформованості; робота в цьому напрямі має переважно формальний, епізодичний характер; її проведення не завжди передбачає досягнення конкретної мети. Це проявляється в відсутності бажання певної кількості викладачів організувати систематичну, цілеспрямовану роботу з формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ; значна більшість викладачів недостатньо обізнана з формами і методами формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ; можливості аудиторної та позааудиторної діяльності, спрямованої на формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ, викладачами використовуються недостатньо.

Висновки. Підбиваючи загальний підсумок отриманих даних констатувального експерименту, можна стверджувати, що рівень готовності викладачів до формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ є недостатнім, тому виникає необхідність розробки та впровадження в навчально-виховний процес педагогічної технології формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ.

Перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження полягають в організації дослідно-експериментальної роботи на формуальному етапі, визначенні ефективності запропонованої педагогічної технології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рувинский Л. И. Основы педагогики : учеб. пособ. для слушателей ИПК / Л. И. Рувинский, И. И. Кобыляцкий. – М. : Просвещение, 1985. – 224 с.
2. Рудницька О. П. Основы педагогических исследований / О. П. Рудницька, А. Г. Болгарський, Т. Ю. Свистельнікова. – К., 1998.
3. Сидоренко Е. В. Методы математической обработки в психологии / Е. В. Сидоренко. – СПб. : ООО "Речь", 2003. – 350 с.
4. Фетискин Н. П.. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н. П. Фетискин, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов. – М. : Изд-во Института Психотерапии, 2002. – 490 с.

Стаття надійшла до редакції 01.11.2017